

Hírek — Közlemények

50 év a közegészségügy szolgálatában (Dr. Vitéz István ötven éves életműve)

Lapunk f. évi 2. számában beszámoltunk az arany-, a gyémánt- és a vasdíplomák ünnepélyes kiosztásáról, s egyebek között megemlékeztünk dr. Vitéz István kandidátus, egyetemi docens, az OKI volt tudományos főmunkatársa kitüntetéséről is. Ebből az alkalomból, valamint nyugalomba vonulása és közelgő 75. születésnapja alkalmából felkerestük, és kérésünkre elmesélte életútját, amely a hazai gyógyszerészet fél-százados történelmének számos adatékát foglalja magában. A következőkben olvasóink elé tárjuk dr. Vitéz Istvánnal folytatott beszélgetésünk rövidített változatát, ugyanakkor további tudományos munkájához — amelyet nyugdíjasként is folytatni kíván — erőt, egészséget kívánunk.

A szerkesztőség

Vitéz István a Szabolcs megyei Kemescsén született 1900-ban. Gimnáziumi tanulmányait 1911-től 1918-ig a Máramaroszigeti ref. Lyceumi Főgimnáziumban végezte, de 1918 őszén a „spanyol járvány” miatt az iskolát bezárták, s a diákok a románok bevonulása miatt már nem tudtak visszamenni, ezért egy évi idővesztéssel Nyíregyházán, a Kossuth Lajos evang. főgimnáziumban fejezte be tanulmányait; ott is érettségizett 1920-ban.

Anyagi okokból a gyógyszerészi pályát választotta, és a gyakornoki idő kitöltése után 1922-ben Budapesten végezte el a gyakornoki tanfolyamot; itt iratkozott be az egyetemre is. 1924-ben gyógyszerészi oklevelet szerzett, kitűnő eredménnyel, majd 1926. június 30-ig fő tárgyas disszertánsként dolgozott Liebermann Leó professornál a Közegészségtani Intézetben, melléktárgyasként pedig Winkler Lajos és Jakabházy Zsigmond professzoroknál. Winkler professzor külön előadásait, továbbá Konek Frigyes és Maathner Nándor professzorok organikus kémiai kollégiumait is szorgalmasan látogatta. De vonzódott a zenei tudományok iránt is, és az általános egyetemes zenetörténeti előadásokat és a zenetudományi szemináriumot 3 szemeszteren át hallgatta.

Gyógyszerészdoktori oklevelét 1926-ban szerezte meg „summa cum laude” minősítéssel. Approbációs vizsgát 1928-ban tett, ugyancsak kitűnő eredménnyel.

A doktori szigorlat után a Liebermann professzor által felajánlott díjtalan gyakornoki állást nem tudta elfogadni, mert — már középiskolás korában is részben, az egyetemi tanulmányai alatt pedig teljesen — maga tartotta el önmagát. Ehhez az anyagiakat részben középiskolás diákok, évfolyamtársak tanításával, részben pedig gyógyszerári helyettesítésekkel szerezte meg. Ezért 1926. júl. 1-től 1932-ig gyógyszerárakban dolgozott, amikor visszakerült az Egyetemi Közegészségtani Intézetbe Darányi Gyula professzor mellé. Darányi professzor, mint *Aujeszky Aladár* professzor tanítványa, elsősorban mikrobiológus volt, s Vitéz dr. itt szerezte meg mikrobiológiai felkészültségét; 1932-től 33-ig mint egyetemi gyakornok, 1938-ig mint tanársegéd, 1957-ig mint adjunktus, 1958. szept. 15-ig mint docens az intézet oktató munkájában már belépésétől kezdve részt vett. A gyógyszerészhallgatók laboratóriumi gyakorlatait, továbbá a gyógyszerészdoktor-jelöltek laboratóriumát vezette. Vezetésével 26 gyógyszerész szerzett közegészségtan fő tárgyból doktori oklevelet 1937-től az intézet vezetője megbízásából, 1942-től pedig — az Orvosi Karon közegészségtanból történt habilitációja után — mint magántanár előadásokat is tartott gyógyszerés- és orvostanhallgatóknak.

Állandó kapcsolatot tartott a Fővárosi Közegészségügyi Intézettel és a Fővárosi Élelmiszer-és Vegyvizsgáló Intézettel. Az előbbiben a levegő-, víz- és élelmiszer-osztály vezetője dr. Dabis László, a másik intézeté pedig dr. Hunkár Béla igazgató volt. Így Vitéz dr. megismerte mindkét intézet munkáját, munkatársait, és nagyon hasznos, gyümölcsöző kapcsolat alakult ki közöttük. Hasonló viszony alakult ki a Műegyetem Élelmiszerkémiai Intézetével és annak igazgatójával, dr. Vuk Mihály professzorral is, majd később az Országos Kémiai Intézettel és annak osztályaival.

Darányi professzor 1944 november végén az Egyetem egy részének kitelepítésével Németországba távozott. Ekkor az Orvosi Kar megbízta Vitéz dr-t az Egyetemi Közegészségtani Intézet vezetésével és ügyeinek intézésével, s egyidejűleg a gyógyszerészhallgatók új rendszerű, önálló, közegészségtani oktatásával és vizsgáztatásával. Ugyanakkor az Orvosi Kar dékánja az orvostanhallgatók részére tartandó közegészségtan előadásával és helyettes, majd 1945-től 1947 végéig állandó vizsgáztatásával bízta meg.

Erre az időszakra esett Budapest ostroma. A nyilas kiürítési kormánybiztossági bizottság intézkedésére a Közegészségtani Intézet összes ingóságát (könyvtár, műszerek, labor-felszerelések stb.) is ki akarták szállítani Németországba, de Vitéz dr. a kormánybiztosság intézkedéseit objektív okokra hivatkozva halogatta, amíg a kiürítésre már nem kerülhetett sor. Így az Intézet vagyonát sikerült hiánytalanul megőriznie.

Hasonlóképpen őrizte meg az Intézet alagsorában a Sportorvosi Intézet több millió pengő értékű, dr. Csanády Jenő igazgató intézkedésére ott elrejtett vadonatúj orvoslaboratóriumi, röntgen-

laboratóriumi és számtalan más értékes műszert, teljes irodai felszerelést stb. Mindezeket a gépeket, műszereket 1945. júl. 10-én, júl. 25-én és aug. 4-én adta át felsőbb intézkedésre, a Pestszentlőrinci Állami Kórháznak, amely akkor a Szovjet hadsereg kórháza is volt.

A Közegészségügyi Intézetet viszont teljes be rendezésével és felszerelésével, helyiségeivel együtt az Orvoskar határozata alapján át kellett adnia *Szent-Györgyi Albert* professzornak az újonnan létesítendő „Biokémiai Intézet” céljaira. *Szent-Györgyi* professzort *Vitéz dr.* jól ismerte és többször is kérte, hogy az Intézet felszerelésének a közegészségtani és mikrobiológiai munkához szükséges részét adja ki. Ő erre csak annyit felelt: „Jó, ami nekem nem kell, azt majd elvihetitek”.

Szent-Györgyi professzor adjunktusa, *dr. Laki Kálmán* — akivel *Vitéz dr.* mári régebben jó baráti viszonyban volt — segített kiválogatni azokat a felszereléseket, amelyek a „biokémia” számára nélkülözhetők, a Közegészségtan számára viszont „nélkülözhetetlenek” voltak. Ezekkel rendezték be az Orvosi Kar által kijelölt, Mária utcai ideiglenes kis intézetet olyan mértékig, hogy ott 1947 őszén már a tanítás és a laboratóriumi gyakorlat is megkezdődhetett. Az új intézet helyreállításában igen nagy része volt *Melly József* prof.-nak, aki a JOINT-szervezettől jelentős segítséget kapott. Minthogy *Melly* professzor előbb tiszti orvos volt, szívesen bízta *Vitéz dr.*-ra az oktatás egy részét, a laboratóriumi munkát, a gyakorlatokat stb. Az intézet még 11 év múlva is nagyjából ezzel a felszereléssel működött — néhány újabb beszerzett műszer és könyv kivételével.

A régi intézetben (Eszterházy u. 9.) 1945. január 11-én kezdte meg *Vitéz dr.* a tífusz elleni védőoltásokat az intézet óvóhelyén. Ő maga is ott lakott, s ott készítette — előre gondoskodva a készítéshez szükséges anyagokról — a tífuszvakcinát. Tekintve, hogy a szabályos aszeptikus feltételekről ott és akkor nem lehetett gondoskodni, a Darányi-féle szublimátos vakcinát készítette, és ezzel munkatársaiival több mint 1500 személyt oltott be. A szublimátos vakcina előnyére írható, hogy az óvóhelyi körülmények ellenére is csak egyetlen „steril tályog” keletkezett egy nagyon kövér nő karján, de gennyedés vagy más fertőzési tünet nem fordult elő.

Az óvóhelyen *dr. Dabis Lászlónak* a kibombázott Fővárosi Közegészségügyi Intézet (akkor már) igazgatójának és néhány munkatársának is menedéket biztosított; később velük együtt folytatta az oltóanyag készítését, és azt ingyen adták a jelentkező vidék számára is. Néha egyik-másik község némi élelmiszert hozott vagy küldött ellenszolgáltatásként. Így tudott *Vitéz dr.* a nyilasok elől az intézet alagsorában levő aliszti lakásokba és raktárakba menekültek élelmiszereiről némiképpen gondoskodni. Megfagyott lovak fogyasztható részeit is behozták a közeli utcákból és *Vitéz dr.* gyakran naponta és személyenként, a kb. 40 menekült számára 0,5 kg lóhúst és csontot is ki tudott mérni. Húson kívül száraz főzeléklét is hoztak be a vidékiek.

Budapest ostroma idején a menekülő német katonák a Múzeum krt. 4/B és a C épület mögé raktak le kb. 30 benzines hordót. Ezeket a szovjet repülőgépek észrevették és felrobbantották. Mindkét épület meggyulladt, s *Vitéz dr.* mint az Eszterházy utcai Orvoskar i épület légóparancsnoka, riasztotta az ott tartózkodó személyeket, továbbá a Trefort kerti épületek lakóit, s délutántól késő estig viaskodtak a tüzzel; végül elérték, hogy a két épület nem pusztult el, csak megkárosodott.

A Stáhlly u. 2/a sz. ötemeletes ház alagsorában korszerű, 200 ágyas óvóhely volt. Innen üzenetet

kapott *Vitéz dr.* az ott levő orvostól, hogy az ivóvízzel valamilyen módon kommunikál a szennyvízcsatorna vize, s a bunker lakói egymás után betegednek meg. *Vitéz dr.* repülőgépek ágyútüzében, a havas út nagy részén hason csúszva, kapualjakra húzódva haladéktalanul oda ment. Szerencsére az illető épület házfelügyelője vízszelző mester volt, s kijavította a vízvezetékét, majd *Vitéz dr.* utasítására átöblítette azt, de biztonság okából azután is csak forralás után, illetőleg tea formájában volt a víz iható. Az óvóhelyen elvégzett bakteriológiai vizsgálatok alapján *E. coli* és *Salmonella* volt a kórokozó. Az Egyetem érdekében végzett és gyakran életveszéllyel is járó, életmentő egyéb munkájáért *Vitéz dr.*-t a Tudományegyetem Tanácsa dícsérőoklevéllel tüntette ki.

A Mária utcai Intézetben *Vitéz dr.* 1947 őszéig volt mb. intézetvezető. Amikor *Melly József* professzornak nevezték ki, *Vitéz dr.* megtartotta azokat az oktatási feladatokat, amelyekkel az Orvosi Kar korábban megbízta, kivéve az orvostanhallgatók oktatását; ezt az új professzor látta el, de a szigorlatoztatások nagy részét ezután is ő végezte.

Az új intézetben az volt a fő célja, hogy a gyógyszerészek közegészségtani oktatását újjászervezze, s ennek keretében tankönyvet pótló jegyzetet írjon. Súlyos hiba volt a gyógyszerészképzésben, hogy a környezethigiénét és a járványtant két féleven át, heti 3 órában hallgatták a gyógyszerészek a nélkül azonban, hogy a mikrobiológia és az immunitástan alapjairól fogalmuk is lett volna. Ezek nélkül pedig a járványtant nem lehet sem megérteni, még kevésbé megtanulni. Ezért a Karközi Bizottsághoz fordult és kérte az említett tárgyak szükség szerű oktatását az általános mikrobiológiai és az általános immunitástani fogalmak megismer tetésére.

A karközi bizottság megbízta a tárgy előadásával. Azonnal megírta a tárgykört magában foglaló, tankönyvet pótló jegyzetet, amely a hallgatók biológiai ismereteit is nagymértékben fokozta. Két éven keresztül adta elő e tárgyat; ezután a Mikrobiológiai Intézet vette át az oktatást.

Ebben az időben egymás után írt orvostan- és gyógyszerészhallgatók számára közegészségtani jegyzeteket, bele foglalva a laboratóriumi vizsgálatokat is (kb. 600 oldal). Ezt tanulták nemcsak Magyarországon a budapesti, szegedi és pécsi, hanem a marosvásárhelyi egyetemen is. Egyes részei ma is megtalálhatók a közegészségtani könyvekben és jegyzetekben. Az 1956-ban létesült Fogorvosi Karon is ő kapott megbízást a közegészségtan előadására és vizsgáztatására. Számukra külön tankönyvpótló jegyzetet írt.

1951-től 1953-ig a Közegészségtan Tudományos Szakkörét is vezette; részben az intézetbe újonnan felvett fiatal orvosok és gyógyszerészek, részben a néphadseregtől ide vezényelt fiatal orvosok számára. Az erre a célra készült „Közegészségtani Praktikum” c. munka első kötete (216 old.) 1952-ben jelent meg, és csak az általános részt tartalmazta. A részletes rész csak kéziratban készült el (kb. 400 old.), de nyomdába nem kerülhetett, mert az intézet helyi, személyi és egyéb adottságai nem tették lehetővé az általános és részletes rész egyidejű laboratóriumi oktatását.

A közegészségtan orvosi vonatkozásainak megismerése céljára *Vitéz dr.* 1944 őszétől 1947 végéig lehallgatta az Orvosi Karon az első 3 évet, amelyen az orvoseképzés alapszik. Így a közegészségtant már az orvosi alapismeretekre építve taníthatta. Ez számára és a hallgatóság számára is könnyebbé vált; világosabbá vált az egész tárgykör lényege: a prevenció.

Az Egyetemen kívül egyéb oktatóintézmények is igénybe vették közegészségtani felkészültségét. Így pl. a Főv. Anya- és Csecsemővédő Intézetében 1945—1949., a Főv. Tanács gyógyszerészasszisztensi tanfolyamain 1962—63-ban és 1966—67-ben a közegészségtan előadója és vizsgáztatója volt. Ezenkívül tanfolyamokon tartott több mint 60 továbbképző előadást; nagyobb részben sebészeti klinikákon és kórházi sebészeti és egyéb osztályokon, orvosok, műtősök, továbbá budapesti és vidéki kórházak főnöveinek számára. Ismerette a „modern” eljárásokon kívül azokat is, amelyeket szerény adottságok között sikeresen lehet alkalmazni. (*Rubányi* professzor szerint: *Vitéz* volt a „sebészek ügyésze”, mert minden legkisebb hibát észrevett és kifogásolt.) A Fogászati Klinika Szájszabó tanszékén is ezekből a tárgyakból tartott rendszeresen előadásokat.

Tudományos munkásságát — a sokrétű oktatáson kívül — közleményei, könyvei és tankönyv jellegű jegyzetei is tükrözik. Hazai és külföldi szaklapokban megjelent munkáinak száma több mint 160. Ezek között 19 könyv és tankönyv jellegű jegyzet. Tudományos és tanfolyamokon tartott továbbképző előadásainak száma egyenként több mint 60.

A sebészeti és műtéti sterilitás kérdéseivel, a műtétekhez használatos anyagok, eszközök, kötszerek, textíliák sterilizálásával sokat foglalkozott. A Baross utcai sebészeti klinika munkáját — sterilizációs szempontból — az illetékes professzorok felkérésére több mint 10 éven át folyamatosan ellenőrizte. A kandidátusi fokozat után a doktori fokozat megszerzése céljából benyújtott disszertációja is a műtők és műtétek sterilizálásával, és a sebészet higiéniájával foglalkozott. A disszertációt az Egyetemről az OKI-ba való áthelyezése után, 1960-ban adta be, de azt „...jelenlegi körülményei nem alkalmasak disszertáció benyújtására” megokolással két év múlva *visszaküldték*. A disszertáció anyagát azután — *dr. Hüttl Tivadár* sebészadjunktussal feldolgozva — „Sebészeti higiéné” címen adta ki a Medicina. A hazai és külföldi irodalomban is ez volt az első ilyen jellegű könyv.

Kedvelt témája volt a humán gombás kórokozók vizsgálata. A generalizált nocardiosist hazánkban elsőnek ő derítette fel munkatársával. Ilyen jellegű közleménye még a generalizált candidiasisszal és a tüdő-cryptococcosisszal foglalkozó tanulmány. Ő vizsgálta munkatársával hazánkban az Amerikából származó első germicid-csőveket, illetőleg azok levegőfertőtlenítő és baktériumölő hatását, és e vizsgálatok alapján terjedt el azok alkalmazása különböző területeken. A „Kukta”-fázék gyógyszerészeti alkalmazását is ő javasolta elsőnek. Szép eredményekkel járt a Sterogenol felhasználása is az orvosi gyakorlatban, különösen a fogászati klinikákon. Több közleménye jelent meg a hexaklorofen és más sebészeti fertőtlenítő szerek vizsgálatáról is.

Az OKI-ba áthelyezése után a sterilizációs vizsgálatok végzése, módszereinek javítása és finomítása volt az egyik munkaterülete, de a fertőtlenítőszerrel is tovább foglalkozott. Újabb munkája volt az anaerob patogén clostridiumok toxinjainak (*Cl. botulinum*, *Cl. septicum*, *Cl. perfringens*, *Cl. histolyticum*, *Cl. novyi*) készítése a szerológiai és értékmérő

eljárások számára. Sokat foglalkozott a gyógyszerészeti higiéné, az aszepszis és antiszepszis kérdéseivel. 1971-ben jelent meg „A modern sterilizációs módszerek és azok ellenőrzése” c. összefoglaló munkája a Magyar Kémikusok Egyesülete kiadásában (309 old.). Legutóbb olyan spóraölő, az emberi bőrre ártalmatlan sterilizálóoldat ellenőrzésével foglalkozott, amely nemcsak fertőtleníti, hanem 2 perc alatt a spórákat is elöli, s így a bőrfelületet és a műtéti anyagokat sterilizálja. Az utolsó két évben kolericid anyagok vizsgálatával foglalkozott.

Az említett spóraölő szernek a sebészeti gyakorlatban van nagy jelentősége; a kemoterápiás kolericid anyagoknak pedig, amelyekre az Országos Találmányi Hivatal szabadalmat is adott, a kolera elleni védekezésben lehet majd szerepük.

A gyakorlati közegészségtan terén a Közegészségtani Intézet felkérésére, nem hivatalosan, különböző üzemek (pl. a Budapesti Központi Tejcserző, az Országos Tejszövetkezet Központ, a Magyar Lovaregylet Vízműve, a Hangya Ceglédi Hűs Konzerv gyára, a Certa, a Richter, a Wander gyógyszergyárak injekciós üzemei) házi higiéniai ellenőrzését végezte. Az Egger Gyár cagut-üzemének néhány éven át üzemvezetője is volt; a marosvásárhelyi hűs konzervgyárban időszakonként végzett ellenőrzéseket. Az említett üzemekben szaknásadóként is működött.

Tanulmányútjai során 1933-ban Bécsben az egyetem közegészségtani intézetét és az ezzel egy épületben levő élelmiszevizsgáló intézetet látogatta meg. Mindkét intézet vezetője *Eugling* professzor volt. A város vízműveit, a szemét és a szennyvíz eltávolítási módszereit, a kórházügyet és a krematórium működését is tanulmányozta. 1934-ben Németország néhány egyetemi városát (Würzburg, Jena, Drezda, Lipcse, Berlin, München) látogatta meg, s ezekben is elsősorban az egyetemi közegészségtani intézeteket és a városi közegészségügyi intézményeket kereste fel. 1939-ben a tihanyi Biológiai Intézetben a Balatonon bakteriológiai és kémiai vizsgálatokat végzett, majd a budapesti strand- és fürdővizet ellenőrizte.

1942-ben Erdélyben az Olt-völgyi források és fürdők vizeit vizsgálta; 60 forrás- és fürdővíz helyszíni szemléjét és helyszíni kémiai vizsgálatát végezte. Komandón az eddig ismert legnagyobb kén-tartalmú forrásvizet, a Hargitán pedig a leghidegebb „borvíz”-forrást fedezte fel. Utóbbi hőmérséklete +6° volt, és nagy szén-savtartalma, valamint alacsony hőmérséklete miatt „előmelegítés” nélkül a szájba véve erős „égető” érzést keltett.

Tudományos munkásságának elismerésül 1939-ben a Budapesti Királyi Orvosegyesülettől a „Mészáros Károly” jutalomdíjat és emlékéremet, 1942-ben a Pázmány Péter Tudományegyetem Orvosi Karán „az élelmiszer higiénés vizsgálata” tárgykörből egyetemi magántanári tudományos fokozatot, 1953-ban pedig a Tudományos Minősítő Bizottságtól — disszertáció benyújtása nélkül — „leveles” kandidátusi fokozatot kapott.

Egyéb kitüntetésekben is részesült, így 1946-ban a Kir. Magy. Pázmány Péter Tudományegyetem Tanácsától a már említett dicséret oklevelet kapta (az intézeti vagyont megőrzése, egyetemi épületek megmentése a tűzvésztől, a tifusz elleni oltóanyag készítése, a tömeges oltások ingyenes